

Majdán Mira

A háború pillangói

Erősz a Nagy Háborúban

Az első világháború centenáriumi megemlékezéseinek sorába illeszkedően még 2016-ban nyílt meg először ez az igen izgalmas és nagy érdeklődést vonzó tárlat a kecskeméti Katona József Múzeum szervezésében. Eredeti kiállítóhelyén komoly port kavart a tárlat létrehozása, sokan ugyanis nem voltak meggyőződve arról, hogy ez a téma múzeumba illő lenne.

Holott a fegyveres konfliktusok és a prostitúció kapcsolata, összefüggései régóta vitathatatlanok, és évtizedek óta neves történészek foglalkoznak a kérdéskörrel Magyarországon is. Szerencsére a tárlat Pécsre érkezését semmilyen elítélő hangulat nem övezte, így a Király utcai patinás kiállítóhelyünkön, a Vasváry-házban kaphatott helyet március és június vége között.

A kortársak által csak Nagy Háborúnak nevezett, négy évig húzódó konfliktus a mai napig fájó pontja Magyarország újkori történelmének. A „*mire lehullanak a levelek, hazatérnek a katonák*” illúziójából és az utolsó pillanatig a német szövetségesek hatalmában bízó közhangulatból a trianoni békekötésre ébredő, széthulló Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében összesen 7,8 millió fő szolgált, akik közül 1,2 millió halottja és 3,6 millió sebesült áldozata volt a háborúnak. Ezek a fiatal férfiak hónapokat, éveket töltöttek családjuktól és otthonuktól távol a különböző frontokon, sokszor embertelen körülmények között.

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadvezetése viszonylag hamar, már 1915-re felismer-
te, hogy a várt „villámháború” helyett kialakult lövészárokharcok egészségügyi szempon-



A Janus Pannonius Múzeum szeretettel várja Önt és partnerét

A HÁBORÚ PILLANGÓI Erősz a Nagy Háborúban

című időszaki kiállításra

16

A tárlat a Kecskeméti Katona József Múzeum vándorkiállításaként érkezik Pécsre.

Időpont: 2018. március 22. csütörtök, 15.00 óra

Köszöntőt mond:
Dr. Csornay Boldizsár a Janus Pannonius Múzeum Igazgatója

A tárlatot megnyitja:
Szabóné Bognár Anikó, a Kecskeméti Cífrapalota vezetője, a kiállítás kurátora

A kiállítás megtekinthető:
2018. június 24-ig, kedd - szombat: 10.00- 16.00 óra között

Vasváry-ház
Pécs, Király utca 19.



1. kép – Meghívó a kiállítás pécsi megnyitójára

tokból szükségessé tették a frontokon szolgáló katonák szexuális életének szabályozását is. A nemi betegségek és a korban erősen elítélt homoszexualitás terjedésének, továbbá a helyi lakosság zaklatásának és az onanizáció (önkielégítés) megelőzése érdekében úgynevezett tábori bordélyokat állítottak föl, ahol egyenruhás „szakalkalmazottak” várták a katonákat.

Így bizony megkerülhetetlen tény az első világháborúval kapcsolatban, hogy a lövészárkokban szörnyű körülmények között hónapokig küzdő katonák életének szerves része volt a pillanatnyi testi örömeket kínáló bordély, mely menedékként szolgált a háború borzalmi közepette. A korszak sajátos erkölcsi hozzáállását tükrözi az a felfogás, hogy a házas férfiaknak nagyobb szükségük van az örömlányok szolgálataira, mint nőtlen társaiknak, hiszen ők otthon már „megszokták” feleségeik karjai között a nekik „kijáró” rendszeres kielégülést. Ettől függetlenül a nőtlen katonák is igénybe vették persze a bordélyok szolgáltatásait, hiszen folyamatosan szembesültek vele, hogy életük bármelyik pillanatban véget érhet, és nem akarták úgy maguk mögött hagyni a világot, hogy egyszer sem élvezhették egy nő intim társaságát.

Tudni kell azt is, hogy a tábori bordélyoknak saját felügyelő tábornoikat neveztek ki a Monarchia hadvezetésében, az ő illetékessége alá tartoztak a minden gyalogsági és lovassági hadosztály parancsnokságánál fölállított tábori, illetve a hadtáppállomásoknál és egyéb erődöknél szükség szerint létrehozott tartalékbordélyok. Minden bordélynak volt egy igazgatója, és segédként egy madámja, aki helyben felügyelte az ügymenetet. Az alkalmazottakat pedig a hátszországban egy prostituáltdelegáló bizottság választotta ki.

A bordélyokba szolgálatra jelentkező nőket először is szigorú orvosi ellenőrzésnek vetették alá. Nem válhatott katonai prostituálttá az, aki házas, szűz, nemi beteg vagy várandós volt. Ezek után első és másodosztályú legénységi, valamint tiszt kategóriákba osztották be a lányokat. Fölfelé nem lehetett lépni a „ranglétrán”, csak lefelé csúszni...



2. kép – Tiszti bordély enteriőr rekonstrukciója a kiállításban

A szolgálatot teljesítő prostituáltak előírászerű egyenruhát voltak kötelesek viselni, mely az ápolónőkéhez hasonló szürke szoknyából és blúzból, fityulából és vörös pamut-harisnyából állt. A tiszti bordélyokban annyi frivolságot engedélyeztek, hogy ott a prostituáltak harisnyája fekete félselyemből volt. Az örömlányok tisztálkodásához szükséges eszközöket – szappant, bidét – is központilag utalták ki, ahogy az a hadsereghez illik.

Sajnos nagyon kevés korabeli kép maradt fent ezekről az intézményekről, az ismert és bemutatott ábrázolások sem kimondottan meleg fészkek érzetét keltik az emberben. Ahhoz, hogy életszerűbb legyen a téma bemutatása, a kiállításban két rekonstruált enteriőrön keresztül ismerhetjük meg a tiszti és a legénységi bordélyok közti különbségeket. A tiszti bordély meglehetősen luxusról tanúskodó berendezése – rézágy, öltöződóasztal, mosdóállvány és gramofon – hozzájárul a füledt hangulatú piroslámpás házak illúziójához. Az ilyen intézményeket látogató tisztek 30 és 60 percet, tábornokok 120 percet tölthettek a lányok társaságában, akik naponta átlagosan 6 aktusban vettek részt.



3. kép – Legénységi bordély enteriőr rekonstrukciója a kiállításban

Ezzel szemben a legénységi bordély rekonstruált enteriőrije már a kemény, rideg valóságot mutatja be, ahol egy közkatonának bizony mindössze 15 perc jutott az „élet élvezetére”. Az ilyen intézmények előtt hosszú sorokban váraakoztak a frontokról elszabaduló bakák. Az örömlányok igénybevétele legénységi bordélyok esetében napi átlag 12 aktus volt – el lehet képzelni, hogy ezek után milyen fizikai és lelki állapotban lehettek a szolgálatuk végén.

Érdeemes megjegyezni, hogy a tábori bordélyok látogatásának szigorú keretei voltak – a katonák minden együttlét előtt kötelesek voltak óvszert vásárolni a madámtól, majd az aktus végeztével egy piros lámpával jelzett kis helyiségben fertőtlenítő fürdőt kellett venniük. Ennek elmulasztását szigorúan büntették is.

Érdekes és elsőre talán idegennek tűnő részlete a kiállításnak az a vitrin, melyben a Nagy Háború poklán és a bordélyházakon kívüli századfordulós szexualitást a „népi eroti-ka” körébe sorolható tárgyak mutatják be. Ezek a tárgyak a polgári felfogással ellentétben a parasztság természetközelségének köszönhetően minden álszeméremtől mentesen közelítik meg a vágy és testi szerelem kérdését. A Monarchia hadseregében szolgáló legtöbb katona pedig e a körülmények közül érkezett a háborúba – egyszerű származású fiúk és férfiak voltak, akik valószínűleg otthon már találkoztak valamilyen formában a szexualitás kérdéskörével, akár népdalokon, akár a vitrinben találhatóéhoz hasonló erotikus tárgyakon keresztül. Az más kérdés, hogy gyakorlatban mennyit tudtak a szexuális élet fizikai-biológiai vonatkozásairól.



4. kép – Erotikus tárgyak a szolnoki Damjanich János Múzeum gyűjteményéből

Ehhez kötődik, hogy a bordélyok felállításával párhuzamosan a korszak legnagyobb felvilágosító hadjáratát is lefolytatta az osztrák–magyar hadvezetés. Ennek is köszönhetően a nemi betegek 1915-ös riasztó 12–17%-os aránya a következő évre lecsökkent 5–6%-ra, ami a Monarchia hadseregének nagyjából 2 millió fős létszámát tekintve még mindig komoly mennyiségnek mondható.

A tábori bordélyokban, de a civil életben is a nemi betegségeknek két főbb fajtája szedte áldozatait. A kankó (tripper, gonorrhoea) és a szifilisz (bujakór, francia nyavalya, vérbaj) is bakteriális fertőzéssel, a nemi aktus során terjed. A kankót cink-szulfátos vagy bróm-káliumos oldattal, a szifiliszt 1905 után penicillinnel, és mindkét esetben húgycsőmosással próbálták kezelni.

Fontos kiemelni, hogy a frontokon szolgáló katonák közül többen is a szándékos megbetegedést választották, semmint hogy visszatérjenek a lövészárokbá. Aki nem akarta kockáztatni a valódi fertőzést, az is megpróbálhatta magát tartósan kórházi ellátásba vetet-

ni – különféle fájdalmas módszerekkel imitálták a betegségek tüneteit, például paraffint fecskendeztek a bőr alá, hogy a dudoros kiütéseket utánozzák.

A kiállítás vitrinjeiben kiemelt helyet kapnak a korabeli orvosi felszerelések, melyek a vizsgálatok és a betegségek kezelésének eszközei voltak. Látható például egy halhólyagból készült kondom, fém és műanyag peszszáriumok mint a megelőzés eszközei. Akad itt kankófecskendő, sipolykés, katéter, méhöblítő készülék és horgas végű méhszáj fogó. Ezek és a tablókön bemutatott orvosi eljárások azt a célt szolgálják, hogy a Monarchia örömlányait körülengő romantikus elképzeléseket megváltoztassák. A táborig bordélyok alkalmazottait és az őket látogató katonákat is rendszeres orvosi ellenőrzéseknek vetették alá, de még így is komoly egészségügyi problémákat hozott magával az évekig húzódó lövészárokharc – ha nemi betegséget nem is, de alutápláltságot, tettvéset, rühöt...

A frontokon szolgálatot teljesítő katonák meglévő nemi betegségeiket nemcsak a bordélyokban szolgálatot teljesítő prostituáltaknak, hanem hazatérésük után feleségüknek, menyasszonyuknak is továbbadták. Minderről azonban ritkán esik szó, ha a Nagy Háborúról beszélnek. Azt még érdemes megemlíteni a korszak egészségügyi viszonyairól, hogy például a hadifogságból hazatérő katonákat kéthetes ún. erkölcsi vesztgár alá helyezték, ahol folyamatos orvosi megfigyelés alatt tartották őket.

Gyakorlatilag nem tudunk semmit arról, hogy mi történt azokkal a nőekkel, akik a bordélyokban szolgáltak. Soraikban komoly áldozatokat követelt az alkoholizmus, a nemi betegségek – aki megfertőződött, megbillogozták és megkísérelték az ellenséges vonalak mögé juttatni, a biológiai hadviselés részeként. A háború befejeződése utáni életükről még ennyi információ sincs. Kétségesnek tűnik, hogy a korabeli erkölcsi felfogás mellett képesek lettek volna visszaintegrálódni a társadalomba.

Ki kell jelentenünk, hogy ezek a nők ugyanúgy áldozatai voltak a világháborúnak, mint azok a katonák, akik elesetek vagy megsebesültek a frontharcokban. Ezek a nők is az életüket adták föl a szolgálatért, és még annyi köszönetet sem kaptak, mint a katonák, akikre hősi halottként tekintünk a mai napig.

Aki tehát a tárlat címét látva a párizsi mulatók buja, egzotikus légkörére számít, valószínűleg csalódnai fog. Mégis úgy gondolom, tartozunk e jórészt ismeretlen nők emlékének annyival, hogy a nagyközönség számára is megismerhetővé tesszük a körülménye-



5. kép – Kankófecskendők gyári katalógusban a Sennelweis Orvostörténeti Múzeum gyűjteményéből

ket, amelyek között éltek és dolgoztak az első világháborúban, osztozva a pokolból röpke szabadulást nyújtó percekben a szolgálatot teljesítő katonákkal.

A tárlat létrehozásáért köszönet illeti kollégáinkat a kecskeméti Katona József Múzeumban, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban, a szolnoki Damjanich János Múzeumban és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban, illetve a Nagy Háború Blog és a székesfehérvári Helyőrségtörténeti Gyűjtemény munkatársait.

KÉPJEGYZÉK

1. kép Meghívó a kiállítás pécsi megnyitójára (Janus Pannonius Múzeum)
2. kép Tiszti bordély enteriőr rekonstrukciója a kiállításban (fotó: Füzi István)
3. kép Legénységi bordély enteriőr rekonstrukciója a kiállításban (fotó: Füzi István)
4. kép Erotikus tárgyak a szolnoki Damjanich János Múzeum gyűjteményéből (fotó: Füzi István)
5. kép Kankófecskendők gyári katalógusban a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum gyűjteményéből

IRODALOM

BALLA Tibor: *Érosz a hadszíntéren, avagy a Nagy Háború osztrák–magyar tábori és tartalék bordélyai*. 1. rész. Nagy Háború Blog (http://nagyhaboru.blog.hu/2011/01/18/erosz_a_hadszinteren_avagy_a_nagy_haboru_osztrak_magyar_tabori_es_tartalek_bordelyai_1_resz) [2018.10.22]

BALLA Tibor: *Érosz a hadszíntéren, avagy a Nagy Háború osztrák–magyar tábori és tartalék bordélyai*. 2. rész. Nagy Háború Blog (http://nagyhaboru.blog.hu/2011/01/20/erosz_a_hadszinteren_avagy_a_nagy_haboru_osztrak_magyar_tabori_es_tartalek_bordelyai_2_resz) [2018.10.22]

KISS Gábor: *Nemi betegségek és a Monarchia hadra kelt serege*. Nagy Háború Blog (http://nagyhaboru.blog.hu/2011/06/15/nemibetegsegek_es_a_monarchia_hadrakelt_serege) [2018.10.22]

SUJTÓ Attila: *Kéjnök és lövészárók-lotyók az első világháború alatt*. Újkor.hu (http://ujkor.hu/content/kejnok_es_loveszarok_lotyok) [2018.10.22]